

Recensie

***Plezier in poëzie: een handleiding poëzieanalyse voor de internationale neerlandistiek* deur Judit Gera en Jos Kleemans, Amsterdam University Press, 2022**

Sarah Posman

In juni 2022, naar aanleiding van de dertigste verjaardag van het online tijdschrift *neerlandistiek.nl*, riep Geert Buelens op om de neerlandistiek te decentraliseren. Meer dan dertig jaar na de publicatie van Ton Anbeeks hollandocentrische literatuurgeschiedenis is het de neerlandistiek volgens de hoogleraar *Moderne Nederlandse Letterkunde* nog steeds niet gelukt om los te komen van de “schadelijke misvatting dat onze literatuur vooral ‘Nederlands’ zou zijn”. Zolang het vakgebied dezelfde naam heeft als de natiestaat Nederland, kunnen we volgens Buelens geen recht doen aan de meervoudige vormen van het Nederlands die naast en door elkaar gesproken en geschreven worden in verschillende delen van de wereld. Buelens’ oproep is niet nieuw. Hij verwijst zelf naar het boek *The Postcolonial Low Countries: Literature, Colonialism and Multiculturalism* uit 2012, waarin Elleke Boehmer en Sarah De Mul de term ‘neerlandofoon’ lanceerden om het Nederlands los te koppelen van Nederland. Uit de reacties op zijn korte tekst blijkt enerzijds dat er in academische opleidingen Nederlands inderdaad al decennia aandacht is voor een postkoloniaal perspectief. De marge wordt belicht. Anderzijds blijkt ook dat de machtsverhouding tussen centrum en periferie nog verre van opengebroken is. Aandacht hebben voor betekent nog geen hertekening van het landschap.

De discussie raakte me, omdat ik als leerkracht Nederlands ben gaan inzien dat het Nederlands dat ik mijn leerlingen aanleer, met een woordenschat en woordvolgorde die afwijkt van hun spreek- en chattaal en een literaire verbeelding waarmee ze thuis zelden in aanraking komen, niet hun taal is, als ze thuis al Nederlands spreken. Mijn leerlingen vragen me soms of ik ‘uit Nederland’ kom wanneer ik mijn best doe om mijn Gentse roots in te slikken en voor de klas het Standaardnederlands te spreken dat mij door een Vlaamse vader die Nederlands heeft gestudeerd in een tijd dat de norm nog veel Nederlandser was dan toen ik mijn studies aanvatte, met de paplepel werd ingegeven. Ik wil hen toegang geven tot een minder regionale variant, want accent signaleert nog steeds sociale machtsverhoudingen, maar ik wil hen hun Nederlands, met de zachte Gentse klanken, Turkse echo’s en Engelstalige Youtube-inflecties niet afnemen. Decentraliseren begint voor mij klein en lokaal, in de klas, maar ik

toon mijn leerlingen even graag dat het Nederlands dat we samen verkennen op veel plaatsen in de wereld geuit werd en wordt, en dat je het in steden waar ze nog nooit van gehoord hebben kunt bestuderen. De discussie raakte me in juni 2022 des te meer, omdat ik me voorbereidde op een winterschool Nederlands in Zuid-Afrika, waar ik met universiteitsstudenten Nederlands de vraag wat de discipline Nederlandse, of Nederlandstalige, letterkunde inhoudt wilde proberen beantwoorden. Wat betekent de Nederlandstalige poëzie ver van Nederland en Vlaanderen?

Deze lange aanloop, om duidelijk te maken dat ik blij was toen ik zag dat Judit Gera en Jos Kleemans het boek *Plezier in Poëzie* uitbrachten. Het boek belooft, volgens de ondertitel, 'een handleiding poëzieanalyse voor de internationale neerlandistiek' te zijn. Eindelijk. Eindelijk een boek dat ervan uitgaat dat lezers niet sowieso moedertaalsprekers zijn. Eindelijk een boek, uitgegeven bij een prestigieuze Nederlandse academische uitgeverij, uit en voor de periferie. Zou dit bewijs zijn van een hertekening van het landschap?

In de inleiding verwijzen de auteurs naar Rita Felski's *Uses of Literature*. Felski's boek verscheen in 2008. Ik las het destijds als een belangrijk statement tegen een achterdochtig analytisch discours. Felski reageert tegen wat ze 'disenchantment' noemt en wil recht doen aan de liefde voor literatuur en het opgaan in de tekst, in plaats van in de eigen positie als analytisch geschoolde lezer. Ook al bleef ik bij de uitwerking van Felski's argument een beetje op mijn honger zitten, ik houd nog steeds vast aan het idee dat lezers, hoe verschillend hun taalachtergrond ook is, elkaar kunnen vinden in een gedeeld opgaan in de tekst. De (Nederlandstalige) tekst als gemeenschappelijk vertrekpunt om verschil te verkennen vat voor mij goed literatuuronderwijs. Als je onderweg ook leesplezier kunt vasthouden, kan je met lezers ver geraken.

Gera en Kleemans vatten in hun inleiding Felski's boek kort samen. Ze staan hierbij jammer genoeg niet stil bij wat er sinds 2008 is veranderd in ons denken over literatuur, of bij welke weerklank Felski's boek heeft gehad. Belangrijker is dat wat er volgt tot mijn grote ontgoocheling niet veel te maken heeft met de kern van het boek: het gebruik van literatuur, de betovering die ervan uitgaat, de nieuwe kennis die ze kan opleveren of de schok die ermee gepaard kan gaan. *Plezier in poëzie* is geen handleiding voor decentralisatie – waarop ik zit te wachten – maar een onsamenvattende verzameling opmerkingen bij een al bij al voorspelbare selectie gedichten. Het boek bestaat uit een intermezzo, een stappenplan, eenentwintig gedichten met woordenlijsten en vragen, en een reeks korte interpretaties van de gedichten. De opbouw van het boek is rommelig en de invulling doet weinig meer met de perifere positie van auteurs en doelpubliek dan het opnemen van verklarende woordenlijsten.

Het intermezzo, dat we volgens de auteurs zelf ook eerst kunnen overslaan, geeft ons eerst een ultrakorte bespreking van vijf willekeurige boeken over poëzie die chronologisch en “naar moeilijkheidsgraad” geordend zijn. Het gaat hier over Simon Vestdijks *De glanzende kiemcel*, W. Bronzwaers *Lessen in lyriek*, de verzameling *Op poëtische wijze*, Erica van Boven en Gillis Dorleijns *Literair mechaniek* en Ellen Deckwitz’ *Dit gaat niet over grasmaaien. Hoe lees je poëzie*. Gera en Kleemans leggen niet uit waarom ze er deze boeken uitkiezen en andere, zoals de reeks *Dichters, Bundels en Gedichten van het nieuwe millennium*, of Jeroen Dera’s *Poëzie als alternatief*, onvermeld laten. Ook de enigmatische “moeilijkheidsgraad” wordt niet toegelicht. Hierop volgt een verantwoording van de keuze van de gedichten – een voorspelbare lijst gevestigde stemmen – en een korte uitleg over het belang van letterlijk vertalen. Dat laatste kan je lezen als aansporing tot vertaal oefeningen in welke variant van het Nederlands je ook spreekt, maar er gebeurt verder niets mee in het boek. Dat is jammer, want het is misschien wel het enige aspect van hun boek dat direct aan Felski’s gebruik van literatuur appeleert.

Het stappenplan gaat van “eerste indruk” via “nauwkeuriger kijken” naar “formuleer een these” en bundelt willekeurige leesadviezen die schipperen tussen ondoordacht traditioneel en lege opleuking. Felski schreef een beroemd essay “Context Stinks!” waarin ze kritiek uit op een context-om-de-context houding, maar Gera en Kleemans raden de lezer zonder meer aan om informatie over de dichter en over de historische en culturele context op te zoeken. Als “eerste afronding” krijgen we bovendien de tip om het gedicht “op je mobieltje in te spreken”. Mijn leerlingen zouden me vragen wat dat te maken heeft met het begrijpen van, laat staan het plezier beleven aan, poëzie. Ellen Deckwitz is voor mij een veel betere, bedachtzamere gids in het leren appreciëren van poëzie, omdat ze kundig en toegankelijk haar eigen gebruik van en betovering door poëzie openstelt voor anderen, de blik gericht op internationale poëzie.

Na het stappenplan volgen eenentwintig gedichten, in chronologische volgorde, en de interpretaties van de gedichten. Wat me hier teleurstelt is niet zozeer de voorspelbare keuze van de gedichten – gelauwerde stemmen als die van Hanny Michaelis, Anne Vegter, Leonard Nolens en Charles Ducal passeren de revue – maar de soms onhandige interpretaties, die haaks staan op wat het boek claimt te beogen. Neem nu de interpretatie bij Guillaume van der Grafts ‘Denk mijn naam wanneer ik dood ben’, Gera en Kleemans hangen hun bespreking op aan een interview met de zoon van de dichter, Benno Barnard, en lezen het gedicht als een afscheid van vader aan zoon. Als coda voegen ze toe dat ze na de publicatie van hun analyse op neerlandistiek.nl erop attent gemaakt werden dat het gedicht werd geschreven naar aanleiding van de dood van de vrouw van de dichter. “Vooralspreekvorm ‘lief’ in de laatste strofe had een waarschuwend teken moeten zijn,”

lichten ze toe, “die wordt namelijk (bij voorkeur) bij het aanspreken van een geliefde gebruikt, niet voor een zoon.” Dit is geen moeilijke taalkronkel en ik vraag me af of ze hun eigen advies van te beginnen met een letterlijke vertaling wel hebben opgevolgd. Ze verantwoordden hun keuze zich te laten leiden door het interview met de zoon door te stellen dat er “[o]ver vrouwen van dichters [...] echter weinig geschreven [wordt]” en ze “[d]aarom [...] niet veel [konden] gebruikmaken van deze voor de meesten van ons onbekende eigenschappen” (p. 92). Gera en Kleemans trappen hier in precies de contextval waarvoor Felski waarschuwt. Ze laten zich niet betoveren door de tekst en de woorden die op papier staan, maar door een andere gecanoniseerde stem, die van Benno Barnard. Als er al niet veel over vrouwen van dichters wordt geschreven, dan is dat allerminst een argument om hun aanwezigheid niet te lezen.

Plezier in poëzie begint bij het lezen van de tekst; het is de tekst die iets met ons kan doen, niet onze eigen vooroordelen ten aanzien van de tekst. Het is bovendien door te lezen dat we kunnen decentraliseren. Lezen is, net als schrijven, doen bestaan. Laten we met z’n allen Nederlandstalige poëzie in al haar varianten en stemmen doen bestaan en daar plezier aan beleven. Ik nodig Gera en Kleemans van harte uit om mee te doen met dat spel, maar voor hun handleiding pas ik.

Arteveldehogeschool Gent